

MARTA WOJCIUK, MONIKA WALICKA

Politechnika Białostocka

OTOCZENIE PODATKOWE A FUNKCJONOWANIE MAŁYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Wprowadzenie

Rozpatrywanie znaczenia podatku w podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej jest związane z sytuacją wewnętrzną podmiotu, a także z otoczeniem zewnętrznym, w którym on funkcjonuje. Dlatego w artykule zbadano główne problemy, jakie niesie za sobą otoczenie podatkowe. Ze względu na obszerność zagadnienia poruszono tylko wybrane problemy podatkowe, z którymi borykają się w codziennej działalności podlaskie przedsiębiorstwa.

W zarządzaniu małym przedsiębiorstwem nieodzowne jest uwzględnienie otoczenia podatkowego. Podatek jest związany z sytuacją wewnętrzną podmiotu gospodarczego i może być ograniczeniem prowadzonej działalności, a przedsiębiorstwo powinno mieć możliwość neutralizowania wpływu podatków. Często już sam system podatkowy stwarza określone szanse, których wykorzystanie zależy od posiadanych przez podatnika zasobów oraz wiedzy.

Podjęty projekt badawczy zrealizowano w 2009 roku za pomocą badania ankietowego wśród aktywnych firm, zarejestrowanych w województwie podlaskim. Badaniom poddano osoby prawne, jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne, spełniające określone kryteria: zatrudnienie (do 49 osób), rodzaj działalności (nie prowadziły działalności rolniczej, leśnej, w zakresie szkolnictwa, kultury, samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, nie były gospodarstwami domowymi zatrudniającymi pracowników, organizacjami i zespołami eksterytorialnymi),

przedsiębiorstwa prywatne, przedsiębiorstwa aktywne (składające zeznania podatkowe za lata 2006–2008), będące czynnym podatnikiem VAT (stan na 31 grudnia 2006 roku), zarejestrowane w systemie REGON na terenie województwa podlaskiego z wyłączeniem Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Suwałkach (stan na 31 grudnia 2004 roku), przedsiębiorstwa niezależne. Badaniu poddano łącznie 1450 przedsiębiorstw spełniających powyższe warunki. Po weryfikacji formalnej i merytorycznej analizie statystycznej poddano 940 przedsiębiorstw.

1. Miejsce otoczenia podatkowego w otoczeniu polityczno-prawnym przedsiębiorstw

Analizując wpływ systemu podatkowego na funkcjonowanie przedsiębiorstwa, należy podjąć próbę zdefiniowania otoczenia podatkowego. Współczesna literatura wskazuje, że są to najczęściej czasowo-przestrzenne warunki działalności firmy¹, modyfikowane i uszczegóławiane przez poszczególnych autorów². Jednak w każdym z opracowań pojawia się wymiar polityczno-prawny, w ramach którego widnieje system ekonomiczno-finansowy. Wyszczególnienie składników otoczenia pozwala na sprecyzowanie ich wpływu na działalność organizacji. Kierunek i siła oddziaływania otoczenia polityczno-prawnego na przedsiębiorstwo zależy od przyjętej przez państwo strategii podatkowej. Przy każdym przedsięwzięciu inwestycyjnym, wymagającym zaangażowania kapitału, niezbędne stają się właściwe relacje w otoczeniu prawnym, jasne prawa i obowiązki regulujące procesy inwestycyjne. Otoczenie prawne może przyspieszać lub opóźniać podejmowanie przedsięwzięć rozwojowych³. Jeśli regulacje prawne podwyższą koszty inwestycji lub zwiększą ryzyko z nimi związane, wówczas znacznie obniży się skłonność do podejmowania tego typu działań. Ważne jest pozyskanie środków na finansowanie rozwoju przedsiębiorstwa, a także trafny wybór instrumentów finansowych umożliwiających realizację celów zarządzania firmą. Każdy taki wybór jest determinowany otoczeniem zewnętrznym firmy, w tym z pewnością otoczeniem podatkowym. Wychwycenie zagrożeń oraz szans pojawiających się w

¹ K. Piotrkowski, *Organizacja i zarządzanie*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna Almamere, Warszawa 2006, s. 42.

² R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 16; B. Kaczmarek, *Organizacje. Polityka, władza, struktury*, Warszawa 2004, s. 138.

³ K. Janasz, W. Janasz, J. Wiśniewska, *Zarządzanie kapitałem w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2007, s. 313.

takim otoczeniu daje przedsiębiorcom możliwość minimalizacji zarówno obciążeń, jak i ryzyka podatkowego.

2. Otoczenie podatkowe a funkcjonowanie przedsiębiorstwa w świetle badań własnych

Podejmując próbę zbadania otoczenia podatkowego, należy przede wszystkim uwzględnić fakt, że zakres jego oddziaływania na przedsiębiorstwo jest specyficzne i zależy od indywidualnej sytuacji podmiotu. Zróznicowanie obciążeń podatkowych i określenie obowiązku świadczenia stają się dla przedsiębiorcy problematyczne głównie dlatego, że nie da się ich ustalić w sposób uniwersalny.

W przeprowadzonym badaniu ankietowym przedsiębiorców zapytano między innymi o najczęściej występujące problemy w relacjach z otoczeniem fiskalnym, co przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Najczęściej występujące problemy związane z otoczeniem podatkowym (%)

Problem	Występowanie	
	Nie	Tak
Odmienne interpretacja prawa podatkowego	78	22
Odwołanie się od decyzji organu podatkowego, rezultat	59	41
Uiszczenie nieprawidłowej kwoty podatku	72	28
Nieterminowe złożenie deklaracji podatkowej lub ZUS	79	21
Nieuiszczenie podatku, spóźnione uiszczenie podatku	89	11
Wezwanie w celu wyjaśnień do Urzędu Skarbowego lub ZUS	41	59
Nałożenie sankcji, płacenie odsetek karno-skarbowych decyzją US, odsetki ustawowe, jakie	80	20
Złożenie wniosku o odroczenie terminu płatności lub o spłatę zobowiązań na raty	91	9

Źródło: badania własne.

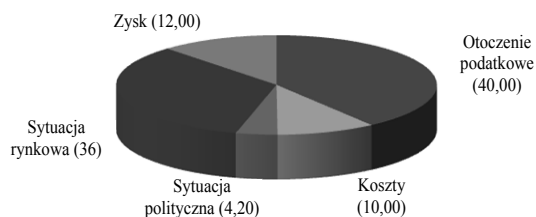
Jednym z zasadniczych problemów związanych ze stosowaniem prawa jest jego nieprecyzyjność lub niejednoznaczność, co pozostawia duże pole do uznaniowych interpretacji. W badanej próbie problemy z interpretacją prawa podatkowego miało ponad 22% przedsiębiorstw (rozbieżności interpretacyjne dotyczące podatku VAT oraz podatku dochodowego). Około 28% podatników źle wyliczyło kwotę zobowiązania podatkowego (zdarza się to raczej sporadycznie), a 11% nie

zapłaciło go wcale (wbrew obowiązkowi). Ponad 21% przedsiębiorców złożyło nieterminowo deklaracje podatkowe. Ankietowani najczęściej wskazywali przyczyny opóźnień jako obiektywne, takie jak utrata płynności wynikająca z nieterminowych płatności kontrahentów, czasem były to przyczyny subiektywne, na przykład błędy księgowe.

Ważnym zagadnieniem funkcjonowania małych przedsiębiorstw są kontakty z organami podatkowymi i zakres współpracy z nimi przy wykonywaniu obowiązków podatkowych. Najczęściej występującym problemem są wezwania do organów podatkowych, 60% badanych miało do czynienia z taką sytuacją, 40% twierdzi, że zdarzyło się to kilkakrotnie. Firmy mikro lepiej wywiązują się z zobowiązań publiczno-prawnych, zaś małe firmy mają większe problemy z terminowym i prawidłowym regulowaniem należności publicznych. Firmy mikro w największym stopniu korzystają z uproszczonych, najczęściej ryczałtowych form opodatkowania, przez co kontrola prawidłowości płacenia podatków i składek ZUS jest znacznie prostsza, nie tylko dla samych przedsiębiorców, ale i dla władz skarbowych. Jednak małe firmy prowadzą działalność gospodarczą w większym zakresie, co powoduje większy poziom skomplikowania obsługi skarbowej i księgowej. Pojawia się też więcej możliwości do popełnienia błędów i pomyłek. Z przeprowadzonego badania wynika, że sankcje i kary związane z zobowiązaniami podatkowymi nałożono na 20% przedsiębiorstw, głównie z tytułu VAT i PIT.

3. Otoczenie podatkowe a konkurencyjność małych przedsiębiorstw

Przedsiębiorców poproszono o dokończenie zdań na temat zarządzania i wyrażenia opinii o systemie podatkowym, co miało na celu poznanie świadomości podatkowej ankietowanych oraz ich oceny relacji system podatkowy – przedsiębiorstwo.

Rys. 1. Elementy brane najczęściej pod uwagę przez przedsiębiorców w zarządzaniu firmą (%)

Źródło: badania własne.

Na rysunku 1 przedstawiono najczęściej brane pod uwagę elementy w zarządzaniu firmą. Badani przedsiębiorcy w codziennej działalności przede wszystkim uwzględniają otoczenie podatkowe (40%) oraz sytuację rynkową (33%), głównie wskazywano progi skali podatkowej oraz jakość obsługi podatkowej. Zdaniem przedsiębiorców w sytuacji rynkowej ważna jest koniunktura, konkurencja, popyt na towary i usługi, rynek pracy, liczba zleceń oraz kursy walut.

Rys. 2. Skutki zdarzeń najdotkliwiej odczuwalnych przez przedsiębiorstwa (%)

Źródło: badania własne.

Przedsiębiorcy oprócz wysokich obciążeń podatkowych (43%) dotkliwie odczuwają skutki wzrostu cen towarów i usług (23%), w tym podwyżki cen paliw oraz zmiany kursów walut (rysunek 2). Ponad 13% podlaskich przedsiębiorców skarży się na skutki niestabilności otoczenia podatkowego. Tylko dla niewielkiego odsetka przedsiębiorstw (3,33%) odczuwalne są skutki braku wykwalifikowanej

kadry, braku płynności finansowej, słabego popytu czy konkurencji („piractwo / konkurencja z Chin”). Akty prawne regulujące opodatkowanie przedsiębiorstw są niejasne i niezrozumiałe dla prawie 7% właścicieli firm.

Podatnicy zostali też zapytani o to, co ich zdaniem należałoby zmienić w polskim systemie podatkowym. Badani opowiadali się za uproszczeniem i ograniczeniem formalności podatkowych i biurokracji (32%), ale największy odsetek badanych (46%) nie chce zmian, szczególnie w zakresie podatku dochodowego i VAT.

Przedsiębiorcy zauważyli też korzystną zmianę w polskim systemie podatkowym – obniżenie stawek podatkowych. Należy jednak zauważyć, że w analizowanych latach stawki podatku nie zmniejszyły się⁴, można wnioskować, że ponad połowa badanych chwali sobie korzyści płynące z zastosowania podatku liniowego (wprowadzonego w 2004 roku). Tylko nieznaczna część przedsiębiorców (13%) zauważa poprawę i wzrost jakości obsługi podatkowej oraz chwali uprzejmość urzędników organów podatkowych⁵. Na uwagę zasługuje jednak to, że co piąty badany nie zauważa żadnych korzystnych zmian w systemie podatkowym w ostatnich latach. Podatnicy zwracają także uwagę na nadchodzące, ich zdaniem, pozytywne zmiany w przyszłych latach, to znaczy zmianę stawek PIT⁶ oraz zmiany w kodeksie pracy⁷.

W polskim systemie podatkowym przedsiębiorcy zauważają także pewne niedoskonałości. Niekorzystne zmiany w ostatnich latach to przede wszystkim zmienność obowiązującego prawa (24%), nadmierny fiskalizm, w tym nadmiar kontroli podatkowych (23%).

⁴ Jedyną znaczącą dla wybranych podatników zmianę wprowadzono w 2006 r. rozporządzeniem Ministra Finansów zmieniającym rozporządzenie w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o podatku od towarów i usług. Po raz kolejny wprowadzono obniżoną stawkę VAT i dotyczyło to niektórych usług, charakteryzujących się wysoką pracochłonnością oraz tym, że są świadczone głównie na rzecz osób fizycznych. Obniżono stawkę VAT do 7% na usługi objęte poszerzonym załącznikiem nr 1 do tego rozporządzenia: usługi w zakresie napraw obuwia i innych artykułów skórzanych (PKWiU 52.71.10-00); usługi w odzieży i wyrobów włókienniczych użytku domowego (PKWiU 52.74.11-00); usługi w zakresie napraw rowerów (PKWiU 52.74.12-00); usługi fryzjerskie dla kobiet i dziewcząt (PKWiU 93.02.21-00); usługi fryzjerskie dla mężczyzn i chłopców (PKWiU 93.02.22-00); DzU 2006, nr 172, poz. 1235.

⁵ Być może takim postawom urzędników sprzyjają kolejne edycje konkursu „Urząd Skarbowy Przyjazny Przedsiębiorcy” organizowane przez Business Centre Club i Ministerstwo Finansów czy konkursy na Najbardziej Przyjazny Urząd Administracji Rządowej organizowane przez Szefa Służby Cywilnej pod patronatem Prezesa Rady Ministrów.

⁶ Zmiana skali podatkowej.

⁷ Przykładowe zmiany i projekty zmian: www.egospodarka.pl/32920,KPP-potrzebne-zmiany-w-Kodeksie-pracy,1,11,1.html.

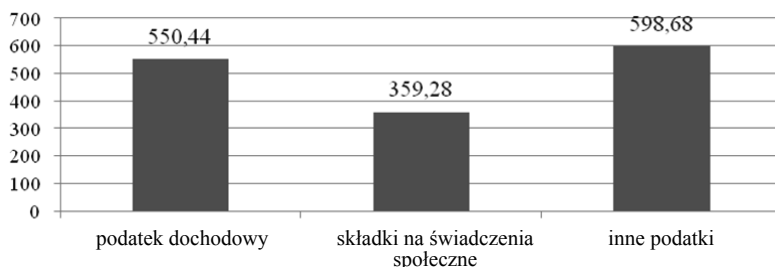
PIT5) i umożliwienie kwartalnych rozliczeń (PIT, VAT) miało być, zdaniem legislatora, pewnym uproszczeniem i skróceniem czasu na załatwianie formalności podatkowych, ale 20% badanych przedsiębiorców postrzega taką zmianę jako niekorzystną. Również niepożądaną przez 14% ankietowanych zmianą jest to, że coraz więcej aktów prawnych reguluje ten sam podatek, co sprawia, że przepisy są niejednoznaczne i niezrozumiałe. Mnogość stawek podatkowych, stopniowa likwidacja ulg i odliczeń oraz wzrost niektórych stawek podatków także nie sprzyjają prowadzeniu działalności gospodarczej.

4. Czasochłonność formalności podatkowych

Funkcjonowanie przedsiębiorstwa w otoczeniu podatkowym wiąże się także z koniecznością poświęcenia czasu na czynności związane z dostosowaniem się do przepisów prawa. Analiza problemu czasochłonności formalności podatkowych przedsiębiorstw województwa podlaskiego powstała na podstawie wskaźnika *Total Time to Comply* (TTC) opracowanego przez Bank Światowy. Wyraża on łączną liczbę godzin, jaką rocznie firma musi poświęcić na dopełnienie formalności, aby zminimalizować ryzyko podatkowe. Częściami składowymi wskaźnika jest czas poświęcany na formalności podatkowe związane z obsługą podatku dochodowego od osób prawnych, podatków od wynagrodzeń, podatku VAT. W badaniach własnych wskaźnik ten poszerzono o podatek dochodowy od osób fizycznych. Jego efektem jest oszacowanie w skali roku liczby godzin, które trzeba poświęcić na wywiązywanie się ze wszystkich obowiązków podatkowych (względem podatków będących obciążeniem dochodów firmy, jak też odprowadzanych jedynie w związku z transakcją). Dlatego też, w mierzeniu czasu poświęcanego miesięcznie na wypełnienie obowiązków podatkowych, badani podzieleni zostali na dwie kategorie: samodzielnie dokonujących rozliczeń oraz korzystających z pomocy specjalistów.

Przy samodzielnej obsłudze podatkowej przedsiębiorcy na formalności związane z podatkiem dochodowym poświęcają średnio 46 godzin miesięcznie, na podatek VAT – prawie 50 godzin, zaś na obsługę innych świadczeń około 30 godzin. Daje to razem średnio 126 godzin miesięcznie. Być może tak wydłużony czas wynika z tego, że tylko niewielka część badanych wykorzystuje elektroniczną formę rozliczeń, co tłumaczy wysokim kosztem zakupu oprogramowania księgowego. Najwięcej, bo ponad 20% wszystkich badanych, wykorzystuje tego

typu programy komputerowe do wypełniania deklaracji podatkowych, najczęściej rocznych zeznań podatkowych, dostępnych bezpłatnie na wielu stronach internetowych. Popularnością cieszy się też dokonywanie wpłat na konta US i ZUS za pośrednictwem Internetu, być może dlatego czas tych procedur jest stosunkowo krótki – 2,3 godziny miesięcznie.

Rys. 3. Czas poświęcony na formalności według tytułów podatkowych (godz./rok)

Źródło: badania własne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że średnio 2 osoby zajmują się obsługą podatkową w firmie. Czas, jaki na to poświęcają miesięcznie, to 126 godzin, w skali roku ponad 1500 godzin, co jest równoważne z 60 pełnymi dniami lub niemalże pracą etatową. Wskaźnik ten znacząco odbiega od pomiarów Banku Światowego. Fakt ten tłumaczy zarówno większy zakres czynności objętych pomiarem, jak i inny dobór badanych przedsiębiorstw. Nie należy więc dziwić się niechęci podatników do formalności podatkowych, gdyż na rozwój działalności gospodarczej czy zainteresowanie i śledzenie nowych technologii po prostu pozostaje im niewiele czasu.

Podsumowanie

Sposób funkcjonowania otoczenia podatkowego małego przedsiębiorstwa zależy nie tylko od systemu podatkowego i przyjętej w nim strategii, lecz także od konkretnych podmiotów i ich pracowników (administracji podatkowej i skarbowej, sądów, urzędów), na których działalność przedsiębiorca sam nie jest w stanie wpłynąć, bo obarczona jest ona ustawowymi regulacjami. Jednak najważniejszą

przesłanką rozwoju przedsiębiorstwa jest jego oczekiwanie, aby działalność instytucji otoczenia podatkowego była stabilna i w pełni przewidywalna, a więc dająca firmom szansę na sformułowanie strategii wzrostu i rozwoju. Jak wynika z badań, przedsiębiorcy nie oceniają tak organów podatkowych (biorąc na przykład pod uwagę rozbieżność interpretacyjną), jednak sprzyja im funkcjonowanie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Wpływ otoczenia podatkowego na działalność przedsiębiorców wiąże się nie tylko z relacjami z otoczeniem instytucjonalnym egzekwującym i kontrolującym obowiązki podatnika, ale też z poszczególnymi konstrukcjami obciążeń podatkowych i procedurami postępowania podatkowego. Analiza roli otoczenia podatkowego w działalności firmy jest z pewnością ważna, lecz jednocześnie bardzo trudna. Wynika to nie tylko ze zmienności i chwiejności systemu podatkowego, ale przede wszystkim z różnorodności możliwych do zastosowania form opodatkowania i typów podatków oraz indywidualizacji działań przedsiębiorstw pod względem podatkowym.

Analizując otoczenie podatkowe, nie można pominąć aspektu psychologicznego oddziaływania podatków. Przede wszystkim przedsiębiorcy często podejmują nieracjonalne działania, za wszelką cenę dążąc do minimalizacji obciążeń. Powoduje to niczym nieuzasadniony wzrost ryzyka podatkowego oraz odbywa się kosztem realizacji innych celów przedsiębiorstwa. Efektywność takiego działania jest niska, tak więc podatnik powinien porównywać koszty i korzyści strategii podatkowej opartej na rachunku ekonomicznym. Kolejnym obszarem psychologicznym są konstrukcje podatkowe, często zawierające pozorne ulgi i zwolnienia. Dają one przedsiębiorcom złudne wrażenie wspierania rozwoju gospodarczego przez system podatkowy. Nieświadome korzystanie z tego rodzaju udogodnień może okazać się niekorzystne dla rozwoju firmy. Psychologiczny wpływ otoczenia podatkowego można zauważyć głównie u małych i średnich przedsiębiorców, którzy nie są w stanie racjonalnie i ekonomicznie oceniać otoczenia.

Literatura

- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Janasz K., Janasz W., Wiśniewska J., *Zarządzanie kapitałem w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2007.
- Kaczmarek B., *Organizacje. Polityka, władza, struktury*, Warszawa 2004.

Piotrkowski K., *Organizacja i zarządzanie*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna Almamater, Warszawa 2006.

Poszwa M., *Zarządzanie podatkami w małej i średniej firmie*, C.H. Beck, Warszawa 2007.

PriceWaterhouseCoopers and World Bank, annual reports: *Paying Taxes Doing Business 2006–2010*.

TAX ENVIRONMENT OF SMALL BUSINESS' ACTIVITIES

Summary

Examining the impact burden of taxation of the income on the enterprise decisions it can be concluded that they are one of the basic elements of the decision situations. The company do not remain indifferent to the impact of taxes, which is reflected in the tax policy. Based on own studies, the article presents the impact of the tax environment on the development of businesses in the podlaskie voivodship.

Translated by Monika Walicka